

Het Ministerieel Comité voor Inlichtingen en Veiligheid en de Nationale Veiligheidsraad zullen de radicalisme- en terrorismedreiging opvolgen.

De deelname aan een gewapend conflict in bepaalde gebieden wordt tegengegaan. Dit betreft zowel de uitreis naar, het verblijf in als de terugkeer uit deze regio's.

De arrondissementele local taskforces zullen een centrale rol spelen. De betrokkenheid van en de informatiedoorsroming naar de lokale politiezones wordt versterkt, onder meer door oprichting van gemengde teams met de federale politie en door specifieke opleidingsprogramma's.

In het kader van gewelddadige radicalisering, dient de minister van Binnenlandse Zaken ervoor te zorgen dat de geïntegreerde politie kan beschikken over het luik bestuurlijke politie van de Algemene Nationale Gegevensbank, zodat een standaardregistratie en proactieve uitwisseling tussen relevante veiligheidspartners mogelijk wordt.

De regering zal een regeling uitwerken met betrekking tot het gedeelde beroepsgeheim.

Cybercrime

De regering zal de onderzoeks- en bestrijdingsmiddelen versterken tegen cybercriminaliteit op het niveau van de politiediensten, de inlichtingendiensten en het openbaar ministerie. Rekening houdend met de omvang van dit type criminaliteit en de prioriteit die er aan moet gegeven worden, zullen de minister van Justitie en het college van procureurs-generaal worden belast met het uitstippelen van een specifiek strafrechtelijk beleid inzake cybercriminaliteit.

OPSPORING EN POLITIE / POLICE AND INVESTIGATION (2)

Symposium over rechercheverhoortechnieken 2014

MARC BOCKSTAELE^a

- ^a (Ere)hoofdcommissaris Federale Gerechtelijke Politie Gent; inhoudelijk coördinator van de nationale cursussen verhoortechnieken (corresp.: Marc Bockstaele@skynet.be).

Het zesde internationaal symposium over rechercheverhoortechnieken, georganiseerd door de Universiteit van Lausanne, vond plaats van 2 t.e.m. 6 juni 2014.¹ Dit symposium staat open voor alle professionals (academische onderzoekers, politiediensten, rechtspractici en studenten) die betrokken zijn bij het onderzoek en uitvoering van verhoren van slachtoffers, getuigen en verdachten. Achttien landen waren vertegenwoordigd met tachtig bijdragen.

1. Minderjarigen

Het item 'verhoren van minderjarigen' was met twintig bijdragen het uitgebreidst. Het protocol (stappenplan) voor het verhoren van minderjarige slachtoffers en getuigen van (vooral) zedenmisdrijven, zoals dat ook door de Belgische politie wordt toegepast (BOCKSTAELE & DE CLERCQ, 2014, 129-147), blijkt internationaal als standaard geaccepteerd. Opnieuw bevestigden enkele onderzoeken de meerwaarde van het gebruik van verhoorprotocollen, zoals het onderzoek van het Nationaal Instituut voor Child Health and Human Development (ALONZO-PROULX & CYR, 2014). Op het symposium bleek dat landen die op dat gebied een achterstand

¹ Het eerste vond plaats te Quebec (CA) in 2004, het tweede te Portsmouth (UK) in 2006, het derde te Quebec in 2008, het vierde te Brussel in 2010 en het vijfde te Quebec in 2012.

hebben, zoals Portugal (EDUARDO *et al.*, 2014) en Chili (NAVARRO *et al.*, 2014) zich ook naar die verhoortechniek richten.

Maar opnieuw blijkt uit onderzoek ook dat protocollen *flexibel* moeten toegepast worden, afhankelijk van de leeftijd en de cognitieve vermogens van de minderjarige. Zo benadrukken de resultaten van een onderzoek van DION *et al.* (2014) het belang van de individuele kenmerken van de minderjarige bij het uitvoeren van verhoren: elke minderjarige is uniek. Een experiment van DICKINSON *et al.* (2014) toonde aan dat zelfs binnen een bepaalde leeftijdscategorie kinderen sterk verschillen in de mate waarin ze rekening houden met meegedeelde regels of het vertellen van niet-gebeurde incidenten. Dat geldt volgens een onderzoek van LINDHOLM *et al.* (2014) ook voor adolescenten. Zo geven volgens dit onderzoek bijvoorbeeld adolescenten die zich prostitueren dikwijls ontwijkende antwoorden op open vragen over misdrijfspecifieke details, vooral als het verhoor wordt uitgevoerd kort na de interventie. Maar dat is lang niet altijd zo. Ook hier tonen de resultaten van het onderzoek de complexiteit van verhoren aan zodat verhoorders zich bewust moeten zijn van de individuele verschillen.

Dat vooringenomenheid van de verhoorder een invloed kan hebben op de kwaliteit van het verhoor, vooral als er geen of weinig ondersteunend bewijs is, is bij de politie al lang bekend. Mede daarom is niet elke verhoorder geschikt om verhoren van minderjarigen in zedenmisdrijven te doen. KEBBELL *et al.* (2014) onderzochten welke kwaliteiten een dergelijke verhoorder zou moeten hebben. Zij kwamen in volgorde van belangrijkheid tot volgende acht competenties: persoonlijkheid, grondigheid, motivatie, communicatieve vaardigheden, openheid, besluitvaardig zijn, een goed zakenbeheer en het vermogen om te werken in een team.

Uit een onderzoek van CYR en LAFONTAINE (2014) bleek dat *emotionele intelligentie* en *extraversie* positief gecorreleerd waren met het correct toepassen van verhoorprotocollen. *Nauwgezetheid* en *altruïsme* waren positief gecorreleerd met het stellen van open vragen, terwijl *neuroticisme* negatief gecorreleerd was met voormeld verhoorgedrag. Het is dus zinvol kandidaat-verhoorders van minderjarigen in zedenmisdrijven een persoonlijkheidstest te laten ondergaan. In België waren we reeds in 2006 tot deze bevindingen en conclusie gekomen (DE FRUYT *et al.*, 2006). Het is te betreuren dat de Belgische politie dit gegeven niet verder heeft uitgewerkt en geïmplementeerd.

Ondanks de enorme vooruitgang blijft het verhoren van minderjarigen volgens CYR en DION (2014) een onderzoeksgebied. Zij denken daarbij vooral aan het bepalen van de geloofwaardigheid van een verklaring en het onderkennen van de symptomen die misbruikte kinderen vertonen, maar die nog niet klaar zijn om hun situatie te onthullen.

Volgens DAVIK & LANGBALLE zijn vooral scholieren (6 tot 12 jaar) bijzonder kwetsbaar voor geweld en is het precies die leeftijdsgroep die het moeilijk heeft om misbruik op hun persoon gepleegd, bekend te maken. Als het kind dan toch misbruik onthult, wordt het omwille van de oppervlakkigheid van het verhaal dikwijls niet geloofd op de rechtbank. Daarom opteren zij ervoor om een kind dat meer tijd nodig heeft om met zijn of haar verhaal naar buiten te komen, meermaals te verhoren, soms driemaal per week. Hoewel herhaald verhoren controversieel blijft, toonden experimentele studies aan dat ze extra en accurate informatie *kunnen* opleveren (LA ROOY *et al.*, 2008 en 2010). Maar herhaald verhoren moet volgens WATERHOUSE *et al.* (2014) toch uitzondering blijven, bijvoorbeeld als over nieuw bewijs moet bevraagd worden, of wanneer het noodzakelijk is de minderjarige te confronteren met bewijs dat aangevoerd wordt door de verdediging (KATZ & MCMURRAY-NAOR, 2014).

Verhoorprotocollen, zoals ook het stappenplan dat in België wordt toegepast, voorzien in een aantal wettelijke mededelingen voorafgaand aan het verhoor. De verhoorder zal het kind ook instrueren om niet te gissen, de verhoorder te verbeteren wanneer hij een fout

zegt, verduidelijking vragen als het iets niet begrijpt en om enkel de waarheid te vertellen. BRUBACHER *et al.* (2014) onderzochten bij 501 kinderen (van 4 tot 12 jaar) wat zij hadden onthouden van zeven voorafgaande basisinstructies. Zeer weinig kinderen konden ze correct reproduceren. Ze hadden het meest last met de 'zeg het me als je me niet begrijpt' regel.

Anderzijds blijkt uit een onderzoek van STOLZENBERG & LYON (2014a) dat seksueel misbruikte kinderen zich wel tamelijk goed kunnen herinneren wat hun aanrander voor de feiten allemaal vertelde. Die voorafgaande gesprekken kunnen belangrijk zijn om er later een verdachte mee te confronteren.

Uit het onderzoek van ALONZO-PROULX en CYR (2014) blijkt nog maar eens dat de aanwezigheid van de moeder tijdens het verhoor remmend werkt op de verklaringsbereidheid van het kind. FRERE (1958), jeugdrechter te Tongeren, beklemtoonde een halve eeuw geleden reeds dat het verhoor van een kind in principe buiten de tegenwoordigheid van de ouder(s) of een familielid moet worden uitgevoerd: zij moeten volgens hem worden geweerd omdat hun aanwezigheid storend en remmend kan werken. Bij *aanwezigheid* van een vertrouwenspersoon bestaat een grote kans dat de minderjarige zich probeert te herinneren wat het *voordien* aan de vertrouwenspersoon heeft meegedeeld, om diens vertrouwen niet te schenden, en niet de werkelijke gebeurtenissen vertelt (BROCKMANN & CHEDOR, 1999, 66).

In zedenmisdriven is de beschrijving van de kledij, en vooral de toestand ervan op de betrokkenen, erg belangrijk. Kinderen kunnen moeilijk een half of gedeeltelijk ontkleedde persoon beschrijven. Als het kind dit niet uit zichzelf beschrijft zal de verhoorder dikwijls overgaan tot gesloten vragen in de zin van: 'was uw broekje af?', waarop het kind dan met 'ja' of 'nee' zal antwoorden. Deze zeer subjectieve vragen zijn te vermijden en bovendien onvoldoende specifiek: er zijn talloze tussenstadia voor dit kledingsstuk. Een laboratorium-onderzoek van STOLZENBERG & LYON (2014) met 87 drie- tot zesjarigen toonde aan dat het stellen van een reeks open vragen, bv. 'waar' of 'hoe', meer details verschaft met een grotere nauwkeurigheid. De vragen kunnen dus voor kinderen een belangrijke impact hebben om uit te leggen wat er gebeurde.

2. Verhoor van mensen met een verstandelijke beperking

Misschien als gevolg van de Richtlijn 2013/48/EU van het Europees Parlement en de Raad van 22 oktober 2013 betreffende het recht op toegang tot een advocaat in strafprocedures, waarin onder meer bepaald wordt dat de lidstaten passende maatregelen moeten nemen om de rechten van kwetsbare personen te waarborgen, waren er dit jaar voor het eerst bijdragen over het verhoor van mensen met een verstandelijke beperking. Het verhoor van verstandelijk kwetsbare volwassenen², waarvan de wet geen definitie geeft, valt onder hetzelfde regime als het verhoor van minderjarigen³. De ondervrager moet de kwetsbaarheid met gezond verstand *zelf* inschatten aan de hand van diens gedrag, informatie van familie en bekenden, en bij twijfel, in overleg met de magistraat. Maar verhoorders zijn niet geschoold in het herkennen van verstandelijke beperkingen (BOCKSTAELE, 2014a). Publicaties die over deze problematiek handelen zijn dus meer dan welkom.

In Nederland zijn binnen de politie nu ongeveer 30 psychologen in dienst die verhoorders adviseren, zowel bij de voorbereiding als tijdens de uitvoering, over verhoren waar psychologische aspecten een rol spelen. Te denken valt aan mensen met een psychiatrische stoornis of met verstandelijke beperkingen (HUPPERETZ, 2014). Ook in Canada (YANICKI &

² Bv. mensen met verstandelijke beperkingen, mensen met psychische of psychiatrische stoornissen. Het gaat om personen die door hun leeftijd, fysieke of psychische toestand een bijzonder kenmerk van kwetsbaarheid vertonen. Hier moet het verschil opgemerkt worden met de rechtspraak van het EHRM, dat elke gearresteerde verdachte als 'kwetsbaar' aanziet.

³ Omzendbrief Col. 8/2011 van 23 september 2011 (versie 13 juni 2013), houdende 'Salduz-richtlijnen', 63.

MUMFORD, 2014) en het Verenigd Koninkrijk is onderzoek aan de gang over het verhoren van verdachten met een psychiatrische stoornis of verstandelijke beperkingen. Deze groep mensen is immers oververtegenwoordigd in het strafrechtelijk systeem (OXBURGH *et al.*, 2014). Zo presenteerde PARSONSON (2014) een analyse van het videoverhoor van een 50-jarige man met een licht verstandelijke beperking, beschuldigd van seksuele aanranding van een kind. Het verhoor liep fout en de analyse riep vragen op over de competentie en opleiding van de politie met betrekking tot het verhoren van personen met een verstandelijke beperking. Het is hoog tijd dat België zich bij de ontwikkeling van deze materie aansluit.

Door hun gebrekkige sociale competenties laten mensen met een autismespectrumstoornis (ASS) zich gemakkelijker meeslepen door criminelen (MARAS, CRANE & MEMON, 2014). Autisme is een stoornis die veel gradaties heeft en zelden aan het uiterlijk te merken is (BOCKSTAELE & DECLERCO, 2014, 292-313). Bij 100 mensen met autisme zullen vooral de onderlinge verschillen opvallen (VERMEULEN, 2013, 38). Autisme komt voor op alle niveaus van begaafdheid: van ernstig verstandelijk beperkte, contact afwerende personen tot hoogbegaafde kinderen. Ongeveer de helft van de mensen met autisme heeft ook een lichte tot diepe verstandelijke beperking (DEGRIECK, 2007, 34). Deze vallen onder de categorie *kwetsbare personen* wat betekent dat een verhoorder zich daaraan moet aanpassen en de regels voor het verhoor van minderjarigen moet toepassen.

Uit een onderzoek in de Verenigde Staten bleek dat liefst 80% van de bevroegde politiemensen geen valabele kenmerken kon geven van mensen met ASS! Verder bleek dat bij 35% van de bevroegden de kennis over ASS niet verder kwam dan: *'Iemand zoals de acteur Dustin Hoffman in de film Rain man'* (MODELL & MAK, 2008). Zouden de resultaten in België beter zijn?

In het Verenigd Koninkrijk is er ook nog geen verplichte opleiding voor verhoorders om kenmerken van mensen met een ASS waar te nemen en ermee om te gaan, maar onderzoek is in volle gang en de resultaten zullen de basis vormen voor een gepaste opleiding (MARAS *et al.*, 2014). In Israël zijn wel reeds verhoorders opgeleid om mensen met een ASS adequaat te verhoren (ALMEIDA *et al.*, 2014). Ook in dit domein zou de Belgische politie dringend initiatieven moeten nemen.

3. Verhoren van slachtoffers

In Canada wordt een slachtoffer of getuige gewaarschuwd, een zogenaamde KGB-waarschuwing genoemd naar de KGB-case⁴ uit 1993, tegen de mogelijke gevolgen die aan het afleggen van een valse verklaring verbonden zijn. Uit een labo-experiment van LUTHER *et al.* (2014) bleek dat mensen die getuige of slachtoffer waren van een misdrijf, na het krijgen van die waarschuwing, zichzelf meer in de hand hielden dan getuigen of slachtoffers die de waarschuwing niet kregen. In België bestaat een dergelijke waarschuwing niet, met als gevolg valse aangiften (vooral van zedenmisdrijven) en onterechte klachten (vooral tegen politieambtenaren).

De drie motieven om valse beschuldigingen van verkrachting in te dienen zijn volgens KANIN (1994): wraak, om zich een alibi te verschaffen of om sympathie op te wekken. Van KOPPEN *et al.* (2014) voegen daar nog enkele motieven bij zoals materieel gewin, emotioneel voordeel en een verstandelijke beperking.

Valse beschuldigingen van verkrachting hebben negatieve gevolgen voor alle betrokken partijen. Als die niet worden gedetecteerd in het begin van het politieonderzoek kost dat heel wat capaciteit die nuttiger kon ingezet worden bij werkelijk gebeurde misdrijven.

HORSELENBERG, DE ZUTTER & VAN KOPPEN (2014) legden aan een groep van 25 studenten, 35 politieambtenaren in opleiding en 20 verhoorders in zedenzaken, vier valse en vier echte

⁴ KGB zijn de initialen van een betrokken minderjarige.

aangiftes van verkrachting voor. Zij vonden geen verschil in beoordeling tussen die drie groepen. De conclusie van die academici was dat opleiding of ervaring mensen niet beter maakt in de detectie van valse beschuldigingen van verkrachting.

Deze conclusie is te kort door de bocht en zelfs misleidend. De politiemensen kregen een geschreven verklaring voorgeschoteld die ze niet zelf hadden bekomen. De resultaten zouden heel anders geweest zijn indien de verhoorders in zedenzaken zelf het verhoor hadden kunnen doen en bijvoorbeeld hadden kunnen doorvragen op details. Een casestudie aangebracht door CLARK (2014) bevestigde dat men met een effectieve verhoortechniek, met gebruik van basiscommunicatie en analyse van wat precies werd gezegd, tot waarheidsvinding kwam.

Het is ook vreemd dat diezelfde auteurs (DE ZUTTER, HORSELENBERG & VAN KOPPEN, 2014) aangeven dat echte uit valse aangiftes van verkrachting wél van elkaar te onderscheiden zijn omdat er een verschil is tussen werkelijk beleefde feiten en verhalen die men overneemt uit de media. De theorie van de gefabriceerde verkrachting voorspelt dat die mensen putten uit hun eigen mentale representaties en overtuigingen over een dergelijke gebeurtenis om hun verhaal op te bouwen. Valse beschuldigingen steunen niet op ervaringen en zullen daarom detecteerbare verschillen veroorzaken. HORSELENBERG, de tweede auteur van deze bijdrage, was in staat om uit 75 aangiftes de echte en de valse van elkaar te onderscheiden met een foutenmarge van amper 9,33%.

De afwezigheid van ondersteunend bewijs in verkrachtingszaken betekent dat de beoordeling van de zaak dikwijls alleen afhangt van de verklaring van het slachtoffer. Uit onderzoek blijkt dat het tonen van het videoverhoor van het slachtoffer tijdens het proces aan een jury meer details verschaft over wat er is gebeurd om een oordeel te vellen, dan de mondelinge verklaring van het slachtoffer ter zitting. Maar advocaten zijn terughoudend over dit 'videobewijs' omdat de opnames te lang duren en omdat het getoonde gedrag multi-interpreteerbaar is (WESTERA *et al.*, 2013 en 2014). Niettemin is dit een argument om verhoren van slachtoffers van zedenmisdriven op video vast te leggen.

Waar eerdere onderzoeken aantoonde dat het emotioneel gedrag van een slachtoffer een invloed heeft op de geloofwaardigheid van diens waarnemingen, kwamen LANDSTROM *et al.* (2014) in hun onderzoek met 172 studenten van de politieacademie tot het besluit dat de gepercipieerde geloofwaardigheid van een slachtoffer van intrafamiliaal geweld *niet* afhankelijk was van diens getoonde emotioneel gedrag.

In de rechtspsychologische literatuur wordt vaak aangenomen dat stress de prestaties van ooggetuigen *negatief* beïnvloedt. Uit onderzoek van SAUERLAND *et al.* (2014) blijkt dat deze bevindingen in contrast staan met de bevindingen uit de neurobiologie, waaruit blijkt dat stresshormonen een kritieke rol spelen in het vormen van langdurige herinneringen. Zij besluiten dat stress *niet altijd* nadelige gevolgen heeft voor de prestaties van getuigen.

Deze onderzoeken tonen nog maar eens de relatieve waarde aan van dergelijke experimenten; de 'gemiddelde' getuige bestaat niet.

De zware schendingen van hun rechten hebben miljoenen mensen uit conflictgebieden een langdurige posttraumatische stressstoornis (PTSS) bezorgd, waardoor communiceren over het gebeurde erg moeilijk is. Een therapeutisch interview levert niet de noodzakelijke bewijzen op. CASTELFRANC-ALLEN & HOPE (2014) beschreven een theoretische en praktische toepassing van een verhoor in twee delen op basis van het bewijsmateriaal en cognitieve gedragstherapie, onder de benaming Visual Communication Desensitization (VCD). De VCD overbrugt de kloof tussen cognitieve verhoorprocedures met het oog op bewijsverzameling, en gesprekstechnieken om aan de psychologische behoeften van iemand met een PTSS te voldoen.

In diezelfde context bracht RISAN (2014) een rapport over de verhoorervaringen van de rechercheurs die de 650 slachtoffers verhoorden na het 'Utøya incident' op 22 juli 2011 in

Noorwegen, waar 69 mensen werden vermoord. Een van de conclusies was ook daar dat aandacht, begrip en affectregulatie erg belangrijk waren.

In twee laboratoriumstudies onderzochten BOUVET & PY (2014) de mogelijkheden van het Online Cognitive Interview (OCI). Onmiddellijk na het zien van een korte video werd aan de proefpersonen gevraagd hun verklaring uit te typen. De verhoren die ze 's anderendaags ondergingen waren beter dan deze van getuigen aan wie *niet* gevraagd werd hun verklaring neer te schrijven. Ze waren ook beter bestand tegen misleidende vragen een week later. Misschien kan deze methode een oplossing zijn voor grootschalige buurtonderzoeken waar de politie niet onmiddellijk iedereen kan verhoren.

4. Verhoren van verdachten

Het onderzoek van DANDO & OXBURGH (2014) bevestigt dat verdachten van seksuele misdrijven bereidwilliger zijn om te bekennen tegenover verhoorders die empathisch en niet-voordelend gedrag vertonen. Vrouwelijke verhoorders zijn daar beter in.

TKACUKOVA & OXBURGH (2014) hadden het over het belang om, bij het verhoren van verdachten van zedenmisdrijven, item per item grondig te bevragen en over een bepaald punt dezelfde vragen te stellen maar telkens anders geformuleerd. Het voordeel van een volledig uitgewerkt item is dat een verdachte niet meer kan beweren een vraag niet begrepen te hebben en moeilijk kan terugkomen op zijn verklaring. Later in het verhoor kunnen zijn uitspraken als argumentatie tegen hem gebruikt worden.

Een laboratoriumstudie van OLESZKIEWICZ *et al.* (2014) onderzocht de effectiviteit van de verhoorstrategie van Hanns SCHARFF, genoemd naar de 'meesterondervrager' Hanns SCHARFF (1907-1992), die in de Tweede Wereldoorlog voor de Duitse Luftwaffe Britse en Amerikaanse gevechtspiloten ondervroeg. Hij was ervan overtuigd dat dat beter ging als men de gevangenen niet mishandelde en men zich als ondervrager verplaatst in de schoenen van de ondervraagde. Eigenlijk een toepassing van de 'theory of mind' (KEENAN, 2003), dat academici later ontdekten en beschreven. Hij ging ervan uit dat gevangenen liever niet te veel wilden prijsgeven, maar dat ze het ook zinloos zouden vinden om te ontkennen wat een ondervrager al wist. Daarom was het volgens Scharff belangrijk om als ondervrager de indruk te wekken dat je meer weet dan je weet.

In twee experimenten werd aan respectievelijk 119 en 200 proefpersonen gevraagd zich in te beelden dat zij een terroristische aanslag zouden plegen. In het verhoor mochten zij naar eigen inzicht al dan niet informatie daarover prijsgeven. Ze werden vervolgens geïnterviewd met ofwel de SCHARFF-techniek ofwel de directe benadering middels directe open vragen. De conclusie was dat SCHARFF-techniek aanzienlijk meer nieuwe en preciezere informatie opleverde dan de 'directe aanpak'.

Het is merkwaardig dat (rechts)psychologen al jaren ingeburgerde verhoortechnieken, die ook in België al decennia succesvol toegepast en aangeleerd worden (BOCKSTAELE, 2008 en 2009), nu pas 'ontdekken'.

GOODMAN-DELAHUNTY *et al.* (2014) vergeleken middels een steekproef van 78 practici en geteïneerden nog maar eens vier soorten drukkingsmiddelen om bekentenissen te bekomen: juridische argumenten, fysieke druk, cognitieve druk en sociale druk. Uit deze interviews bleek dat niet-coërcitieve strategieën met rapportopbouw, in combinatie met procedurele rechtvaardigheid en het tonen van respect, het efficiëntst waren om bekentenissen te bekomen. Zoals verwacht waren fysieke dwang, intimidatie en liegen door de verhoorder het minst efficiënt. De resultaten van een onderzoek van KELLY *et al.* (2014), die video-opnames van verhoren van verdachten van ernstige geweldmisdrijven analyseerden, lagen in de-

zelfde lijn. Bovendien bleek uit dit onderzoek opnieuw het dynamisch karakter van een verhoor: het ene verhoor is het andere niet.

Men kan zich de vraag stellen waarom academici steeds maar items blijven onderzoeken waarover geen discussie meer is.

Ondanks alle moderne technieken worden de meeste misdrijven nog steeds opgelost door verhoren van slachtoffers, getuigen en verdachten. Echter, in de meeste landen hebben mensen het recht om te zwijgen. De bijdrage van VAN BEEK (2014) ging erover hoe een verhoorder zicht kan krijgen op de motieven van een persoon om geen verklaring af te leggen. Hoe kan een verhoorder binnen de wettelijke grenzen toch proberen informatie te bekomen of vermijden dat een persoon geen verklaring wenst af te leggen? De presentatie behandelde de weigeringen als gevolg van persoonlijke omstandigheden (zoals psychische of culturele remmingen), als gevolg van het communicatieproces en als gevolg van de verhoorstrategie.

5. Leugendetectie

Er zijn weinig domeinen in de verhoormaterie waarover meer gepubliceerd wordt dan over de polygrafie. De Schuldige Kennis Test (Guilty Knowledge Test – GKT) detecteert leugenaars door cognitieve processen, geassocieerd met remming en geheugenherkenning (BOCKSTAELE *et al.*, 2007). Deze test werkt zeer goed. ROCHAT en DEMARCHI (2014) hebben de GKT-test gecombineerd met de grootte van de pupil, die gevoelig is voor de activering van het werkgeheugen. Uit hun onderzoek bleek dat de pupil groter werd wanneer proefpersonen een voorwerp herkenden en daarover moesten liegen. Bij waarheidssprekers vertoonde de pupil geen verschil bij de vertoonde stimuli. Of deze wetenschap in de praktijk een meerwaarde kan betekenen, bespraken de auteurs niet.

Het doel van een verhoor van slachtoffers, getuigen en verdachten is de waarheidsvinding. Een verhoorder moet niet alleen luisteren, hij moet ook het gedrag van de verhoorde onbevooroordeeld observeren. VEYRAT (2014), die op het colloquium van 2012 daarover ook al een presentatie gaf (BOCKSTAELE, 2014b), besprak drie items die inderdaad *kunnen* inschatten of iemand geloofwaardig of leugenachtig is:

- gelaatsuitdrukkingen;
- bewegingen met de handen;
- gedrag in het algemeen, zoals overeenkomst tussen stem, gelaatsuitdrukkingen en vertoond gedrag.

Weze opgemerkt dat deze non-verbale leugensignalen al talrijke keren het voorwerp van onderzoek uitmaakten (BOCKSTAELE *et al.*, 2007).

Het is verheugend vast te stellen dat steeds meer onderzoekers aandacht hebben voor de persoonlijke leugensignalen (DELMAS *et al.*, 2014). Elkeen liegt inderdaad op zijn of haar eigen manier. Dit betekent dat onderzoeken die steunen op gemiddelden van groepen personen, waarvan er in de rechtspsychologie een overvloed aanwezig is, eigenlijk waardeloos zijn. Een bepaald verbaal of non-verbaal gedrag kan voor de ene persoon zeer kenmerkend zijn voor de leugens die hij vertelt, maar bij een andere totaal afwezig zijn of zelfs een signaal zijn voor waarachtigheid. Zie ook de (erg) kritische bedenkingen over dat soort onderzoeken door professor FISCHER op het symposium te Quebec (BOCKSTAELE, 2014b).

Ook CARTER (2014) toonde in haar empirisch onderzoek van leugenachtige verklaringen in reële onderzoeken, de individuele verschillen in het produceren van leugens aan. Leugensignalen zijn immers ook vervormd door de interactie tussen verhoorder en verhoorde.

Deze toch wel zeer belangrijke variabele kan niet in rekening gebracht worden met groepen testpersonen in een laboratoriumsituatie.

WHELAN *et al.* (2014) deden nog maar eens een onderzoek of politiemensen beter zijn dan de gemiddelde burger in het herkennen van leugens. Uit dit onderzoek blijkt dat politiemensen beter scoorden dan leken. Nog even, en er verschijnt opnieuw een onderzoek dat weer het tegenovergestelde aantoonst. Ook politiemensen hebben niet allemaal dezelfde competenties om leugens te detecteren; sommigen zijn er zeer goed in, anderen niet. Kan men dan besluiten dat 'de politie' niet of wel beter scoort? Ook hier hebben onderzoeken die steunen op gemiddelden van groepen geen zin. Wat kan men bijvoorbeeld aanvangen met de wetenschap dat politieambtenaren 60% juist scoren en leken slechts 50%? Het is die individuele politiemans die het verhoor doet, niet 'de politie'.

6. Diversen

Het is niet eenvoudig via een verhoor relevante informatie te krijgen van mensen uit andere culturen, zeker niet als het gaat om belastende informatie over leden van hun groep. Het probleem is groter wanneer het gaat om mensen uit (sterk) collectivistische culturen zoals de Mediterrane, de Arabische, de Turkse of de Afrikaanse cultuur. In deze culturen dient het individu op te komen voor de belangen van de groep waartoe het behoort. De groep verwacht loyaliteit van de leden; daartegenover biedt de groep in geval van nood bescherming. Ook het slachtofferschap van leden van de eigen groep wordt erger aanvoeld dan van leden van een andere groep (cf. onthoofdingen van enkele westerse journalisten tegenover duizenden Syriërs en Irakezen). WILLIAMS (2014) vond in zijn onderzoek dat de in-groep/out-groep vertekening in verhoren kan worden gereduceerd door het gebruik van argumenten en uitspraken die alluderen op de veiligheid en verantwoordelijkheid van iedereen.

Ook voor het verhoren van seksueel misbruikte kinderen uit andere culturen zijn aanpassingen in de verhoorprotocollen volgens MORDI *et al.* (2014) noodzakelijk.

Studies over Japanse ondervragingstechnieken zijn beperkt. WACHI *et al.* (2014) onderzochten middels zelfrapportage hoe 291 mannelijke veroordeelden voor moord, diefstal, brandstichting, zedenmisdriven en ontvoering, hun verhoor hadden ervaren. Ook bij Japanners heeft een verhoorstijl die een goede relatie bewerkstelligt tussen verhoorder en verdachte het meest kans op waarheidsvinding.

Terwijl tolken in teamverband in het algemeen wordt gepromoot als beste methode, kan de gelijktijdige aanwezigheid van twee onafhankelijke tolken (een 'officiële' tolk en een tolk aangesteld door de verdediging) in een verhoor tot problemen leiden. In Engeland en Wales gebeuren de verhoren van anderstaligen met bijstand van één tolk, aangesteld door de politie. Soms echter heeft de advocaat van de verdediging een eigen tolk mee in het verhoorlokaal, en die vertaalt dan uitsluitend voor de advocaat. KREDENS (2014) schetste in zijn bijdrage welke negatieve invloed dit kan hebben op de interactie, ondermeer de ongewenste verbeteringen en tussenkomsten van de ene tolk tegenover de andere.

Uit de presentatie van BJORKLI en MYKLEBUST (2014) bleek dat er bij de Noorse politie aanzienlijke verschillen zijn tussen lesgevers verhoortechnieken en de verhoorders op het terrein in de topics waarop gefocust wordt. Onafhankelijk van dit onderzoek vonden ook GRIF-FITHS en MILNE (2014) dat slechts 20% van de opleiding met succes wordt overgebracht naar de werkelijke verhoorpraktijk. Mogelijke oorzaken kunnen zijn: te theoretische lessen met weinig voeling voor de praktijk, of normvervaging bij de uitvoerders. Is hier geen taak weggelegd voor onderzoekers van Belgische universiteiten?

In Engeland worden verhoren al meer dan 20 jaar uitgevoerd binnen het 'PEACE-kader'⁵. Uit een veldonderzoek van KING & WALSH (2014) blijkt dat onethische verhoren in Engeland nu zeldzaam zijn. Er ontstaan wel twijfels of deze methode ook de resultaten voor de waarheidsvinding heeft verbeterd. De tendens om verklaringen van verdachten zonder meer te accepteren en niet te controleren op hun betrouwbaarheid, m.a.w. te softe verhoorders, baart zorgen. Dit kan een waarschuwing zijn voor de Belgische verhoorders.

Ten slotte was er een interessante bijdrage van INGRAM *et al.* (2014) over het voorbereiden van verhoorders als getuigen ter zitting. Er waren in het Verenigd Koninkrijk klachten over onduidelijke en te lange presentaties, te veel overlappingsen en relaas van irrelevante elementen. Training op een drietal domeinen is volgens de auteurs noodzakelijk:

- de getuige moet zich verbaal goed kunnen uitdrukken en zijn getuigenis helder en chronologisch kunnen weergeven;
- aandacht voor het ontwikkelen van een geheugensysteem om de gestelde vragen over het verhoor en het onderzoek te kunnen plaatsen en afdoende te kunnen beantwoorden;
- tekeningen, overzichten en uitleg aan de hand van tijdlijnen, zijn zeer belangrijk om de presentatie van het bewijs te verbeteren.

7. Besluiten

Waar amper een decennium geleden academici op basis van de conclusies van hun wetenschappelijke onderzoeken nogal zwart/wit en dogmatisch waren, vallen nu hun genuanceerde conclusies en aanbevelingen op. Er zijn inderdaad nogal wat onderzoeken met van elkaar afwijkende en zelfs tegengestelde conclusies. Verhoren van mensen is zeer complex en laat zich niet vatten in regeltjes.

Internationale symposia over verhoortechnieken zijn interessant om op de hoogte te blijven van evoluties in die materie, maar de spoeling wordt dunner. Zo werd over het verhoor van minderjarigen niets nieuws verteld. Er blijven maar labo-onderzoeken komen met studenten in een irreële situatie en met gemiddelde waarden als uitkomst. Nochtans, de 'gemiddelde' getuige, verdachte of verhoorder bestaat niet. Evenmin als het 'gemiddeld' slachtoffer of het 'gemiddeld' verhoor. De waarde van dergelijke onderzoeken is zeer minimaal. Sommige academici blijven maar onderzoeken doen in domeinen waarover geen discussie meer is, of 'ontdekken' verhoortechnieken die de politie al decennia succesvol toepast.

Wel nieuw waren de bijdragen over het verhoor van mensen met een verstandelijke beperking, waaronder een autismespectrumstoornis (ASS) en een posttraumatische stressstoornis (PTSS). In het buitenland zijn opleidingen daarover gestart; de Belgische politie zou ter zake ook initiatieven moeten nemen.

Belgische academici zijn slechts sporadisch aanwezig op die symposia. Nochtans leveren onze universiteiten goede en bruikbare studies af, vooral in de zin van masterproeven, die absoluut aandacht verdienen (zie bv. de studies vervat in BOCKSTAEL & PONSAERS, 2013). Buiten de platgetreden paden zijn er inzake verhoren en verhoortechnieken nog talrijke domeinen waarop wetenschappelijk onderzoek kan gedaan worden.

Referenties

ALMEIDA, T., TAL, E. & KATZ, C. (2014). *Investigative interviews with a child diagnosed with autism: an illustrative case study*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.

⁵ Planning and preparation, Engage and explain, Account clarification and challenge, Closure, Evaluation.

- ALONZO-PROULX, A. & CYR, M. (2014). *Factors Predicting Central Details in Alleged Child Sexual Abuse Victims' Disclosure*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- BJORKLI, C. & MYKLEBUST, T. (2014). *Investigative interviewing: Comparing operative and educational perspectives in the Norwegian police*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- BOCKSTAELE, M. (2008). *Handboek verhoren 1*. Antwerpen: Maklu.
- BOCKSTAELE, M. (2009). *Handboek verhoren 2*. Antwerpen: Maklu.
- BOCKSTAELE, M. (2014a). Verhoren van mensen met verstandelijke beperkingen. *Panopticon*, 538-546.
- BOCKSTAELE, M. (2014b). Symposium over recherchéverhoortechnieken 2012. *Panopticon*, 348-353.
- BOCKSTAELE, M., RAEYMAEKERS, S. & ENHUS, E. (2007). *Leugens en hun detectie*. Antwerpen: Maklu.
- BOCKSTAELE, M. & PONSAERS, P. (red.) (2013). *Evoluties in verhoortechnieken*. Antwerpen: Maklu.
- BOCKSTAELE, M. & DE CLERCQ, B. (2014). *Verhoren van minderjarigen en kwetsbare volwassenen*. Antwerpen: Maklu.
- BOUVET, R. & PY, J. (2014). *Examining the efficacy of the Online Cognitive Interview: interview protocol for remoting inquiry*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- BROCKMANN, C. & CHEDOR, R. (1999). *Vernehmung*. Hilden: VDP.
- BRUBACHER, S., DICKINSON, J. & POOLE, D. (2014). *Do Children Understand 'Ground Rules'? Implications for Interviewing Practice*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- CARTER, E. (2014). *Lie to me: Examining the interactional construction of deception in the police interview*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- CASTELFRANC-ALLEN, J-M. & HOPE, L. (2014). *The VCD: An innovative procedure that helps address both therapeutic and evidentiary concerns for trauma victims*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- CLARK, W. (2014). *It's What She S.A.I.D That Led To the Truth*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- CYR, M. & DION, J. (2014). *Interviewing minors: Challenges for the coming years?* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- CYR, M. & LAFONTAINE, J. (2014). *Investigators' personal characteristics and interview performance in a child sexual abuse context: Is there an association?* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- DANDO, C. & OXBURGH, G. (2014). *The use of empathy in police interviews with suspected sex offenders: Towards a taxonomy of empathetic skills*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- DAVIK, T. & LANGBALLE, A. (2014). *Extended forensic interviews of pre-schoolers*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- DE FRUYT, F., BOCKSTAELE, M. & DE GREEF, K. (2006). Competenties in het politieverhoor: Structuur, meting en het verband met persoonlijkheid. *Panopticon*, 12-30.
- DEGRIECK, S. (2007). *En dan... En dan...?* Leuven: Lannoo Campus.
- DELMAS, H., ELISSALDE, B., ALI, P., JARRAY, I., DEMARCHI, S. & BROMBERG, M. (2014). *Cooccurrences d'indicateurs selon l'approche émotionnelle et idiosyncratique de la production mensongère*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- DICKINSON, J., POOLE, D., BRUBACHER, S., LIBERTY, A. & KAAKE, A. (2014). *The Relationship Between Deficient Cognitive Control and Children's Exuberant False Allegations*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- DION, J., CYR, M., LEGARE, M., LECLERC, J. & ROBICHAUD, M. (2014). *Profiles of child sexual abuse victims interviewed by police officers to investigate the alleged events*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- EDUARDO, C., RIBEIRO, C., FERNANDES, R. & ALMEIDA, T. (2014). *Repeated Interviews in the Portuguese Judicial System: a case study*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.

- FRERE, M. (1958-59). Het verhoor van minderjarigen voornamelijk in zedenmisdriven. *R.W.*, 1585-1594.
- FRERE, M. (1962-63). Het verhoor van minderjarigen, voornamelijk in zedenmisdriven. *R.W.*, 883-888.
- GOODMAN-DELAHUNTY, J., MARTSCHUK, N., DHAMI, M. & MANDEEP, K. (2014). Interviewing High Value Detainees: Securing Cooperation and Disclosures. *Applied Cognitive Psychology*, 883-897.
- GRIFFITHS, A. & MILNE, B. (2014). *The Price of PEACE: Is training worth it in the long run?* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- HORSELENBERG, R., DE ZUTTER, A. & VAN KOPPEN, P. (2014). *Detecting false allegations, a trait, skill or gamble? A valid tool to detect the true nature of allegations of rape.* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- HUPPERETZ, M. (2014). *The role of the police psychologist in the interrogation of a psychiatrically disturbed suspect.* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- INGRAM, S., MARLOW, K. & HILBOURNE, M. (2014). *Visual presentation of witness evidence.* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- KANIN, E.J. (1994). False rape allegations. *Archives of Sexual Behavior*, 81-92.
- KATZ, C. & McMURRAY-NAOR, Y. (2014). *Confrontations with children during forensic investigations: interviewers' strategies and children's responses.* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- KEBBELL, M., WESTERA, N. & BROWN, F. (2014). *Just who is the effective sex crime investigator?* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- KEENAN, J. (2003). *The face in the mirror.* New York: Harper Collins Publishers.
- KELLY, C., REDLICH, A. & MILLER, J. (2014). *The Dynamic Process of Interrogation.* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- KING, M. & WALSH, D. (2014). *Getting better all the time? A study of contemporary investigative interviewing practice.* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- KREDENS, K. (2014). *Adversarial interpreting in police interviews – problem or solution?* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- LANDSTROM, S., ASK, K. & SOMMER, C. (2014). *Why Presentation Mode Matters: Affective and Motivational Mechanisms Mediate the Presentation Mode Effect.* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- LA ROOY, D., CEDERBORG, A.-C. & LAMB, M.E. (2008). Repeated interviews with children who have intellectual disabilities. *Journal of Applied Research on Intellectual Disabilities*, 103-113.
- LA ROOY, D., KATZ, C. & MALLOY, L. (2010). Do we need to rethink guidance on repeated interviews? *Psychology Public Policy and Law*, 373-392.
- LA ROOY, D. & FYFE, N. (2014). *Leading research in Policing and Security in Scotland: A strategic approach to the challenges.* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- LINDHOLM, J., CEDERBORG, A.C. & ALM, C. (2014). *Informativeness and responsiveness in investigative interviews with adolescents exploited in human trafficking and procurement in Sweden.* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- LUTHER, K., SNOOK, B., BARRON, T. & KEEPING, Z. (2014). *Securing the Admissibility of Witness Statements: An Examination of the Canadian Police KGB Warning.* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- MARAS, K., CRANE, L. & MEMON, A. (2014). *Police officers' experiences of autism: Existing good practice and challenges for investigative interviewing of people with autism in the UK.* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- MODELL, S.J. & MAK, S. (2008). Preliminary assessment of police officers' knowledge and perceptions of persons with disabilities. *Intellectual and Developmental Disabilities*, 183-189.

- MORDI, H., KATZ, C. & SAVAYA, R. (2014). *Cultural adaptation of forensic investigations: preliminary results from investigative interviews with Israeli Arab children*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- NAVARRO, C., METTIFOGO, D. & POWELL, M. (2014). *Adaptation and pilot of a new interview procedure in Chile*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- OLESKIEWICZ, S., GRANHAG, P.A. & KLEINMAN, S.M. (2014). On eliciting intelligence from human sources: Contextualizing the Scharff-technique. *Applied Cognitive Psychology*, 898-907.
- OXBURGH, L., MILNE, B. & CHERRYMAN, J. (2014). *Investigative interviewing and mental disorder: Current perspectives from practitioners*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- PARSONSON, B. (2014). *I know what you did but you need to tell me: Analysis of the Police Interview of an Intellectually Disabled Man*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- RISAN, P. (2014). *On rapport in Investigative Interviewing of traumatised interviewees*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- ROCHAT, N. & DEMARCHI, S. (2014). *Détection du mensonge par l'étude de la dilatation pupillaire dans un GKT*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- SAUERLAND, M., KRIX, A., RAYMAEKERS, L., OTGAAR, H., MEMON, A., NIVO, M., SLEGGERS, C., WALTJEN, T. & SMEETS, T. (2014). *Stress, stress-induced cortisol responses, and eyewitness performance*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- STOLZENBERG, S. & LYON, T. (2014a). *Children's Ability to Accurately Recall Prior Conversations with Alleged Suspects and Prior Disclosure Recipients*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- STOLZENBERG, S. & LYON, T. (2014). *Were your clothes on, off, or something else? Young children's competencies and potential difficulties with prepositions in forensic, criminal and laboratory interviews*.
- TKACUKOVA, T. & OXBURGH, G. (2014). *Questioning strategies and topic management in police interviews with suspected sex offenders*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- VAN BEEK, M. (2014). *Dealing with silence*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- VAN KOPPEN, P., DE ZUTTER, A. & HORSELENBERG, R. (2014). *I don't know why I did it: Motives for filing false allegations of rape*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- VERMEULEN, P. (2013). *Breïn bedriegt. Autisme en normale tot hoge begaafdheid*. Leuven Acco.
- VEYRAT, J-P. (2014). *Développeur sa lecture du non verbal en audition*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- WACHI, T., WATANABE, K., YOKOTA, K., OTSUKA, Y. & LAMB, M. (2014). Police interviewing styles and confessions in Japan. *Psychology, Crime & Law*, 673-694.
- WATERHOUSE, G., WILCOCK, R., RIDLEY, A., BULL, R. & LA ROOY, D. (2014). *An analysis of repeated interviews: Changes in interviewer behaviour and child interviewees' responses*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- WESTERA, N.J., KEBBELL, M.R. & MILNE, B. (2013). It is better, but does it look better? Prosecutor perceptions of using rape complainant investigative interviews as evidence. *Psychology, Crime & Law*, 595-610.
- WESTERA, N., KEBBELL, M. & MILNE, B. (2014). *Video-recorded police interview versus live evidence: How does evidence format influence perception of adult rape complainant testimony?* Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- WHELAN, C.W., WAGSTAF, G. & WHEATCROFT, J. (2014). *Police officers' and laypersons' accuracy in detecting high stakes deception*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- WILLIAMS, M. (2014). *Terror management theory upside down: Prosocial behaviour following immortality priming*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.
- YANICKI, G. & MUMFORD, B. (2014). *Police Interviews of Vulnerable Adult Suspects: Homicide Case Study*. Lausanne: Symposium verhoortechnieken.